

András, Tompa László.” Akkor hosszú hónapokig Áprily Lajost és néhány társát tekintettem romániai magyar íróknak és Tamási Áront az erdélyi magyar szellemiség hiteles letéteményesének. A magyar írók válaszoltak. Érdemes volna körkérdest intézni az irodalom ismerőihez, közülük kik tartják számon ezeket a neveket, a párt akkori hű katonáit: Aranyossi Magda, Aranyossi Pál, Balázs Anna, Balázs Sándor, Barabás Tibor, Barta Lajos, Beczássy Judit, Bölöni György, Csohányi Gabriella, Fazekas Anna, Földes Mihály, Gereblyés László, Gergely Márta, Goda Gábor, Hajdú Henrik, Hamvas H. Sándor, Illés Béla, Kilényi Mária, Király István, Lukács Imre, Madarász Emil, Oravecz Paula, Pákozdy Ferenc, Peterdi Andor, W. Petrolay Margit, Rideg Sándor, Sándor Kálmán, Soós Magda, Szinetár György, Szuchich Mária, Thury Zsuzsa, Trencsényi Waldapfel Imre, Vasvári István, Várnai Zseni, Waldapfel József, Zalka Miklós.

Az egyik legszebb és leghitelesebb megnyilatkozása azoknak a heteknek Tamási Áron *Gond és hitvallása*, amely a kitűnően megválogatott *Függelékben* újra olvasható, sok fontos dokumentum társaságában. Emberi nagyság és hitványság nyilatkozik meg ezekben. Jóleső érzéssel tanulmányozhatjuk a magyar forradalom mellett hitet tevő francia és a kor közhelyeit görgető írók levélváltását, Mihail Solohov meglehetősen jellemtelen hozzászólását a magyar eseményekhez, a megvilágosító és megrendítő hitvallást Tamási Ároné mellett, Illyés Gyula kiáltványát: *A világ minden országának íróihoz és irodalmi szerveihez 1956. november 3-án*. Ezt először ebben a kötetben olvastam. Aztán újra a történelemkönyvekbe való szöveg, egy nép segélykiáltása a szorongattatás napjaiban a vég előtt. Egy író kiált a bekerített Budapestről a világ íróihoz. Néhány részlete sok-sok évvel az események után is felkavaró:

„Egy meggyötört, halálos veszedelemben jutottatott kis nép igazsága ügyében, de mégis a teljes igazság ügyében, vagyis — mert az igazság oszthatatlan — a ti ügyetekben is szólok a tigris karmaiba esett énekesmadár talán utolsó sikolyával. Tízmillió magyar néz elszánt nyugalommal a maga halála, de akár nemzete kipusztulása elé, ha elkezdett szabadságharcát nem viheti végső győzelemre.

Szeretnénk hinni, hogy az a vad, amelynek karmaiban vagyunk, s amely — nem titok előttünk — ha akarja, minden pillanatban széttephet bennünket, nem egy idegen ország, nem is egy kormányzat, hanem egy félreértésből, félremagyarázásból született, szinte láthatatlan szörny, egy fantom. Ilyet gyakran teremt a történelem. Szavaim ez ellen irányulnak. Ez a rosszul értesültség, amelyet még most sem akarok rosszakaratnak ne-

vezni, azt hirdeti, hogy Magyarországon a munkások és parasztok ellen tört ki felkelésünk. Író vagyok, született ellensége a hazugságnak, született hirdetője a valóságnak. E minőségemben tesz hitem: két szememmel láttam ezt a forradalmat, mely minden előzetes szervezethez nélkül tört ki, munkás és paraszt származású diákok kezdték, paraszt származású katonák döntötték el és ipari munkások biztosították.

Ez a forradalom humanista volt. Erre az elfogott ellenséges katonák a tanúk, akik szemükben könnyel köszönték meg a forró teát és ápolást, majd [a] szabadon bocsátást, amit a rettegetve várt golyó helyett [a] fölkelőktől kaptak. Sosem éreztem úgy, milyen eleven erő ez a másik szellemi test: Európa, mint ott, a dörgő utcákon járva. Európa szelleme eddig segítette harcunkat, részben neki is köszönhetjük, hogy kis nép voltunkban is az egész emberiség igazságáért eredményesen harcolhattunk.

De nem hallgathatom el, jár most köztünk olyan hír, hogy némely nyugati hatalmak igazságunkat és harcunkat csak politika tétjének, diplomáciai alkuk tárgyának tekintik: a magyar vér értékét a közel-keleti olaj értékével mérik, hogy nem sietnek oly gyorsasággal a segítségünkre, ahogy a helyzet kívánja s a becsület és igazság követeli.

Írók, költők, igazságra érzékeny alkotók és olvasók, ne hagyjatok el bennünket. Ne hagyjátok elpusztulni Magyarországot és saját eszményeiteket. Bocsássátok szívetekhez ezt a vészkiáltást, mentsétek meg a talpra állt Magyarországot.”

Magyarország szerencsére nem lett szovjet gyarmat. De nem azért, mert a segítségére siettek, hanem azért, mert a tankok súlya sem törte össze a nemzet gerincét. Ez lehet a jövő záloga is.

RÓNAY LÁSZLÓ

BEREMÉNYI GÉZA: VERSEK

A Bereményi Géza hetvenedik születésnapjára megjelent *Versek* című kötet kétségtelenül fordulópontot jelent a hetvenes évek óta legendássá váló Cseh Tamás-dalszövegek recepciójában. A *Versekben* ugyanis — más dalszövegek mellett — nagyrészt ezek a művek jelentek meg, azzal az egyértelmű szerzői intencióval, hogy versként értelmeződjenek át: a kötet szerkesztettsége, a kiválasztott szövegek elrendezése, mely alapjaiban határozza meg az öt ciklus ívét, az önkényes, de nem tartalmatlan változtatások mind kimutatnak — és ki kell mutassanak — abból az értelmezői gondolkodásból, mely a Cseh Tamás-kultusz felől pusztán dalszöveg-gyűjteményként közelít a kötethez.

Illetve Bereményi gesztusával egy másik, a szövegek értelmezésével, jelentésével, jelentőségével és a kultusszal kapcsolatos problematikára is felhívja a figyelmet: a dalszöveg esetében a zene és a szöveg mindig kölcsönösen egymást interpretáló viszonyban van, amely viszony mélyen meghatározza az előadóművészet lényegét is. Eddig a Bereményi-szövegeket elsősorban a zeneszerző-előadóművész — Cseh Tamás vagy éppen Másik János, Dés László, Presser Gábor, Udvaros Dorottya, Básti Juli — interpretációja felől értelmeztük, a kötet megjelenésével azonban versekként, a ráarakódott interpretációs réteg nélkül olvashatjuk őket. Máshonnan megközelítve: annak a kanonizáló gesztusnak lehetünk tanúi, melynek során a szövegek egyrészt elszakadnak attól a kultusztól, melynek megszületésüktől kezdve részesei voltak, másrészt az elszakadással és a fent említett írói eljárások — válogatás, szerkesztettség, kisebb szövegmódosítások — segítségével kezdenek beilleszkedni a huszadik század második felétől a kortársig terjedő irodalmi műalkotások jelentős korpuszába. „Ki akartam válogatni azokat a dalszövegeket, amiket versekké szeretnék nyilvánítani. Egészen más ugyanis olvasva, mint hallgatva. Van olyan dalszöveg, amelyik gyöngébb énekelve, olvasva viszont új értelmet nyer. Azért versek a címe, mert verseknek gondolom ezeket” — olvasható egy korábbi Bereményi-interjúban. Az persze kérdés, hogy a kiválogatott szövegek az írói szándékkal összhangban mennyire tudják levetkőzni a (kultuszon keresztül rájuk tapadt) jelentésrétegeket, illetve mennyire tudnak harminc-nyolcvan év távlatában beilleszkedni az irodalmi kánonba.

És — részben — mintha a kötetkompozícióban is ez a távlat fogalmazódna meg: az *Egy ember élete* ciklus a születéstől az öregkorig albumként kíséri végig egy életet, annak egzisztens élményein az anya nélkül eltelt gyermekkortól (*Így születtem*) az első szerelem veszélyein (*Fegyverszünet*), a hetvenes évek Budapest-élményén (*Budapest*) át egészen a félmúlt üresség-élményéig (*Megyek az utcán*), a hatvanhetedik év keserédes ízének meg tapasztalásáig (*Születésnapodra*). Az *Antoine és Desiré* kissé szerencsétlen párosa mintha egy Fellini-filmből lépett volna ki, hogy Bereményi tolla alatt egymás és a kor groteszk tréfáinak célpontjává váljanak. Az *I love you so* ciklusban a régi szerelmeket olvashatjuk újra, azaz a régi szerelmek írónak újra: Helgáé, Veráé, Ács Marié és Tóth Mariann filmjei, a borgőzös, táncos esték, a veszekedések és magányos éjszakák. A *Rendszer-változ(tat[tat])ás* az elmúlt hatvan év, a Kádár-rendszer és a rendszerváltás utáni időszak — annak zűrzavarától egyre erősödő csalódottság érzésből megfogalmazódó — olykor közhelyektől sem

mentes kritikája, mely az *Alakmások* ciklus utolsó versében, a jól ismert költő-portrékat követve, az új évszázad ürességének, gondolatlanságának ostromlásában teljesedik ki: „A 21. századról, Descartes, mit mondjak, / mikor aki gondolkodik, az nincs? / És identitást egy nép másként nem nyerhet, / csakis vallás és kultúrkör szerint.”

Berményi Géza verseiben egy kor gondolkodásának vázlata rajzolódik ki az elmúlt ötven év tükrében, és a jellegzetes figurákon, érzelmeiken, hétköznapi gondjaikon, történettöredékeken keresztül — nem mellesleg erős kritikai felhanggal. A töredékek, bár nem olvashatóak össze egy fölöttes, kerek történetté, egészlegest alkotnak. Bereményi Géza költészete nem nevezhető direkt módon alanyi költészetnek, versei mögött azonban kibontakozik az az érzékeny alak, akit talán mégis nevezhetünk Bereményi Gézának. Mert minden bizonnyal ő az, aki a Kádár-rendszer tükrét tartja nekünk, és akinek a mosttal szembeni türelmetlenségét, keserűségét érezzük — miközben csapongunk egy kalandos élet történeteinek közt. (*Magvető*, Budapest, 2016)

SZMERKA DÁNIEL

HÁY JÁNOS: ORSZÁG, VÁROS, FIÚ, LÁNY

Háy János utazik. Határokat lép át, kultúrák mellett halad el, ha vele tartunk, ha elkötelezett olvasók vagyunk, aligha döntünk rosszul. Utazunk Európában és környékén, és azon kapjuk magunkat, valamint Háy Jánost, hogy ez az utazás bizony a Háyland kilométerkőtől a Háyland kilométerkőig tart. A szerző nem hagyja el a tőle megszokott és szeretett, iróniával és fanyar humorral kecsgetett stílust, oly módon nem, hogy aki szokványos útirajzokra számít, mindenben részesül, kivéve a szokványos útirajzokat.

A szerzővel együtt térképezhetjük fel a különböző neveken szólított kísértet belengte Európát. Úthetjük a nyomát bottal és Háyjal. Járhatunk a globalizáció, a piacgazdaság, a terméké silányult jólét után. És mit deríthetünk még fel? A szabadságot. Hol a helye, hol van a helyén? Helyén van-e ott, ahol feltételezzük, ahol hisszük, hogy ott van? Hiszünk-e még benne? A szabadság állapot, adottság vagy történetesen érték meghatározó, képlékenységében is állandóságra törekvő fogalom? Nos, a szerző keresi és találja a választ, kínál nem egy nyugtalan meghatározást, körbeír a szabadság kerülete.

Szűcs Attila *Nappali a Kádár villában* című képe a változás szelében átalakult szobát ábrázol, ahol a plafon felől érkező lapok és a tapintható zűrzavar egy régi világrend vége és egy új kezdete